

ANDREI ȚURCANU

Institutul de Filologie
(Chișinău)MIHAI CIMPOI ȘI MĂSURA DE LAUDĂ
A CRITICII

Abstract

Mihai Cimpoi's writing is marked from the beginning by what Blaise Pascal called *l'esprit de finesse*. His radical aesthetic way to perceive literature and his way to place himself from it in a lyrical-romantic detachment firmly places him far away from the dogma of socialist realism obedient to the party directives. Instead of wooden language of the time he brings critical neological phrasing, the metaphor, the tone. A new feature of the criticism of that time is also the aesthetic impressionism of his commentary. Precise lines and „geometric” thinking are replaced by „free” dissociation, bringing a rhapsody spirit that is totally original for Bessarabian literary criticism. Basically, this is a reply given to proletcultism that is even called by our critic as „aesthetic rehabilitation.” There is a kind of Mihai Cimpoi's specific way to admire without using adjectives hiding his superlativ manner of aesthetic appreciation and characterization of literature in fanciful style. The critic's localization in ethereal space of the aesthetic is a kind of literary bovarysm, a form of daydreaming at some ideal heights. The critic flatters, but does not descend to a common minstrel service function. His taste works selectively, it ignores ideological scrap and only where it notices flashes of creativity his imagination goes in front of literature and fables in a happy oblivion of himself, spreading generously, in an act of impressionist aestheticization, mirages of stylistic volutes.

Keywords: national character, literary dogma, ideology, aesthetic rehabilitation, *l'esprit de finesse*, aesthetic impressionism, rhapsody spirit.

Mihai Cimpoi a venit în critica literară imediat după ce lui Vasile Coroban i se administrase de către cel mai înalt for al comuniștilor de atunci o lecție dură de „internaționalism proletar”. „Specificul național” ca demers al identității se dovedea astfel un teren minat. Partidul veghea cu strășnicie atenționând: „Pe aici nu se trece!” Tânărul picat din nordul Basarabiei la Chișinău mai avea și handicapul unui prenume cu o rezonanță neaoș românească, la care a ținut cu tot dinadinsul. Ar fi putut, bunăoară, să se facă, fără probleme, *Mihail*, ca să nu mai zgârie urechea autohton-moldov'nească a unor secretari-ideologi ai Comitetului Central. Nu a făcut-o. A rămas cu acest „stigmat” al vechiului regim (burghezo-moșieresc), parcă pentru a sfida și a tulbura serenissima „ocârmuire” comunistă cu originea sa „nesănătoasă” neproletară românească. Cu acest prenume și cu această îndârjire de a se ține de el, Mihai Cimpoi ar fi trebuit să ia calea lui Vasile Coroban, nesupusul, justițiarul, naționalistul (auzi, Doamne, ce cuvânt pentru internaționaliștii din toate țările și din toate timpurile!). Paradoxal, dar nu a făcut-o nici

pe asta. Și nici la normele literare ale lui Zunea Săpunaru, ideologul partidului, strict închingate în sarcofagul unei „concepții” mortificatoare și cu sclipiri amenințătoare de cuțite de ghilotină printre ele, *firește*, nu a aderat.

Mihai Cimpoi nu avea stofă pentru ideologii, și nici luptător „pe baricade” nu se arăta să fie. Deși se regăsea întru totul de-a dreapta lui Vasile Coroban și se vedea alături de el în efortul acestuia de afirmare a individualității literaturii naționale, atitudinea sa critică refuza gesturile rectilinii, ocolea sau tăia *ușure* unghiurile, înmuia colțurile, acolo unde acestea etalau o geometrie agresivă prea pronunțată. Cu alte cuvinte, de la bun început autorul „Disocierilor” se vedea marcat de ceea ce Blaise Pascal numea *l'esprit de finesse*.

Nu blocurile conceptuale ale literaturii îi foloseau lui de jaloane ale exercițiului său critic, Vasile Coroban făcuse din acestea niște metereze din spatele cărora împușca spre turnurile pătrate și ambraturile amenințătoare ale fortificațiilor realismului socialist cu o încăpăținare pe care o egala doar inflexibilitatea rigidă a tirurilor de dincolo. „Disocierile” lui Mihai Cimpoi erau departe de a indica un câmp de luptă. Criticul discuta autori, opere, orientări literare într-o luare totală în paranteză a prezenței „adversarului” neînduplecat. Acesta parcă nici n-ar fi existat. De altfel, modul său radical estetic de a percepe literatura și felul de a se situa față de ea într-o detașare lirico-romantică îl făceau să n-aibă nici o treabă cu pretențiile „estetice” ale „hegemonului proletar” supuse cu totul directivelor ideologice de partid.

Vasile Coroban, ferocele justițiar într-o lume a arbitrarului, răspundea dogmei abuzive și restrictive a realismului socialist cu un cod al normelor literare constituite de-a lungul secolelor, bazate pe legile firești ale rațiunii și bunului simț. Invocarea acestui cod estetic avea cu preponderență o finalitate justițiară, exercițiul critic vădea accente puternice de *proces în care se făcea dreptate*, proclamându-se adevărul și dezavuându-se falsurile. Mai în spate, undeva în urmă, Ion Ciocanu încerca și el marea cu degetul, adică să se ia la trântă cu dogma „proletară”, să înfrunte învățătura ei primitivă. Dar nu o făcea direct, piept la piept și cu intransigența lui Coroban, ci răstălmăcindu-i într-o mimicrie „plebee” îndrumările, preluându-le și interpretându-le într-un sens cu totul contrar celui recomandat de „întâistătătorii” ei, Marx și Lenin.

Mihai Cimpoi refuză din start să aibă vreo atingere cu această ciupercă ideologică de intruziune literară. Nu o înfruntă, o ignoră, impune în locul stridențelor ei de surle și chimvale un cântec cu totul nou și pe altă frecvență de undă. În locul limbajului de lemn, el aduce frazarea neologistică, metafora critică, nuanța. E ceea ce, într-un mediu lingvistic agresat din toate părțile și abia ieri rupt de coada vacii, fascinează cel mai mult, ca o vrajă căzută de aiurea. Să recunoaștem, în această privință Mihai Cimpoi se află, în anii de debut, cu mult înaintea tuturor confracților săi de condei, critici, prozatori, poeți. Și încă o „noutate” pentru acei ani – impresionismul estetic al comentariului său. Liniile precise și, în mod curent, inhibitate ale gândirii critice precum și obișnuita, rigidă ei geometrie analitică sunt înlocuite de „libere” disocieri din vârful peniței, inaugurând, astfel, un spirit rapsodic cu totul nou pentru critica literară din Basarabia. În mare, aceasta e o replică, faimoasa replică a șaizecismului dată proletcultismului și numită chiar de criticul nostru „reabilitarea esteticului”. Mihai Cimpoi preferă formula sa extremă, care exclude orice interconținere cât de cât vizibilă sau măcar intercalări accidentale ale acestor ireductibile antiteze ale existenței literare. Băile de estetism nu au în fundalul lor o miză

programatică expresă, în ele nu se citesc criterii de apreciere sau un program de valorizare literară cu inevitabile cumpăniri, elogi și respingeri.

Spre deosebire de critica oficioasă și cea aservită regimului, căreia maculatura aliniată și „învățămintele” sacrosancte ale partidului îi prilejuiesc adevărate „festinuri” de laude și susținere, pentru criticul „Disocierilor” toate aceste „vremelnicii” și „nimicuri” pur și simplu nu există. Em. Bucov, de exemplu, de sub penița căruia odele noilor „zări roșietice” curg ca din rață, nu s-a învrednicit nici de o consemnare cât de prizărită, iar numele său abia de este pomenit, în treacăt, de vreo câteva ori printre alți autori, în cărțile sale. În schimb, orice licărire de talent, cele mai timide manifestări estetice cu o minimă promisiune de originalitate și firească (mai ales, de firească!) declanșează nesfârșite spectacole de „admirație”. E un fel al lui Mihai Cimpoi de a admira specific, fără adjective, ascunzându-și modul superlativ de apreciere și caracterizare estetică a literaturii într-un ecleraj stilistic plin de fantezie și de un fast gongoric (în sensul pozitiv totuși al acestui cuvânt) aparte.

Uneori chiar e greu de precizat câtă detașare, câtă visare sau cât narcisism se ascunde în volutele spectaculoase ale comentariului său. Oricum, putem afirma cu certitudine că distanțarea de tribulațiile dogmei totalitare, atât în aspectele ei doctrinare, cât și în acele ce țin de ejecțiile ei de „creație”, și situarea criticului în spațiul eterat al esteticului, dincolo de a fi o (i-aș spune, îndoielnică) formă de „rezistență prin cultură”, este un fel de bovarism literar, o formă de visare cu ochii deschiși la niște culmi ideale, pe care, ipotetic, literatura le-ar putea atinge. Într-o literatură mare, cu opere împlinite și autori pe care timpul i-a trecut în panteonul de „scriitori clasici”, George Călinescu scria: „Adesea am trișat, visând pe marginea textelor.” Acum să ne întrebăm: cum se simțea Mihai Cimpoi în literatura „moldovenească” atunci când aceasta era „literatură” doar cu aproximație și literatură română – numai într-o parte insulară, insignifiantă? Textele sale ne-o spun cu prisosință. Se simțea un visător în plină zi ori, mai exact, în plină noapte totalitară. Un visător „trișând pe marginea textelor”, vorba lui Călinescu, închipuind în Basarabia sovietică o mare literatură sau, cel puțin, o literatură despre care se poate discuta cu trimiteri nonșalante la Goethe, Heidegger, Baudelaire, Whitman.

Într-un mediu al arbitrarului, măsura de laudă nu mai ține de criterii sau de bun-simț, fiind dictată de un mercenariat ideologic sau (și) arivistic al oportuniștilor de tot felul. Lăudătorii de profesie prinși în eternul ritual de a „umfla elefantul” au prisosit întotdeauna. Fără îndoială, Mihai Cimpoi nu are nimic cu aceștia. Chiar dacă adesea era vorba de un bilet în alb fără o acoperire valorică reală, elogiul său, elegant și rasat, într-un climat al gestului primitiv și impudic pupincurist, avea aerul acordării unui blazon de noblețe și credibilitate. Atât timp cât „visările” criticului se țineau departe de poncifele partinice și de „literatură” aservită acestora, chiar evidentele „ungeri” cu alifiile unor laude nemeritate, la începuturi, treceau drept exerciții de rafinament ale unui Aristarc romantic și îngăduitor. Caracterul nu mai conta. Omul mergea, egal și olimpiant, sus-sus de tot, undeva departe, înaintea literaturii pe care o comenta, aburind-o pe aceasta cu un chip civilizată și plin de distincție, plauzibil în tușele de contur și nuanțele sale de bază. Restul nu mai avea vreo importanță. Mai poate parcă interesa altceva, când cu aceste „mirungeri”, cultivând cu o dignitate ostentativă estetismul și inefabilul, însăși fantasma Eternității părea să pogoare, supușă, printre scriitorii uitatei provincii românești? Principiile cu principiile, valorile cu valorile. Asta pare să fie rațiunea tolerării neangajării „civice” și a mizei pe estetic a lui Mihai Cimpoi într-un climat al intoleranței ideologice. Dincolo de interesele

de partid, *nomenclatura* scriitoricească are, înainte de toate, orgolii. Mai puțin orgolii de creație, unde cedările în fața chemărilor sirenelor partinice sunt considerate ca inevitabile și necesare, și într-o măsură nelimitată, exacerbate până la un sindrom de grandomanie colectivă, orgolii de *creatori*. Un Andrei Lupan sau un Pavel Boțu, de exemplu, înțelegeau, cred, perfect trebuința osanalelor unor lăudători de serviciu, garnisite din abundență cu obișnuitele mirodenii ideologice. Ele le susțineau un chip „civic” credibil și nepătat în fața forurilor superioare de partid. Dar nu e mai puțin adevărat că, în adâncul sinelui lor, un alt eu se zbuțuia cu o sete de laudă poate infinit mai mare decât a celui oficial, la vedere. „Eternitatea” prezentului socialist, care îi înconjura ocrotitor cu onoruri și funcții de tot soiul, se vroia dublată în forul interior de *gloria eternă* de scriitori, sentiment care în băile de estetism ale disocierilor lui Mihai Cimpoi își găsea deplina împlinire și totala satisfacție.

Criticul măgulește, dar, am spus, nu coboară la funcția comună de menestrel de serviciu. Gustul său operează selectiv, ignoră maculatura ideologică și doar acolo unde întrezărește scipiri de creativitate autentică, imaginația sa o ia înaintea literaturii și fabulează într-o fericită, parcă, uitare de sine, împrăștiind „disociativ”, cu generozitate, într-un act de estetizare impresionistă, miraje de volute stilistice. Ce ar fi fost „literatura sovietică moldovenească” fără acest lustru de urbanitate și distincție al lui Mihai Cimpoi e ușor de închipuit – un câmp arid de „flori de pârloagă”, ca să folosim metafora lui Pan Halippa, în care natura se arată banal și uniform, zgârcită la parfumuri și modestă în fantezia ei coloristică.

Și-a dat oare el seama de acțiunea mitocritică a demersului său? Probabil, da. Oricum, să ne întrebăm: ce se mai putea fabula pe marginea unor noi apariții care nu făceau decât să repete clișeistic vechile „găselniți” ori să se alinieze cu oportunism „cântecului general”, vorba poetului comunist Pablo Neruda, al scriitorilor cu o adresă comună – Uniunea Sovietică? Doar niște plictisite frazări în continuarea celor spuse deja. Nu întâmplător neangajarea sa inițială trece cu anii în nepăsare și urât chiar, semnele vădindu-se deja în „Focul sacru”, despre care Eugen Lungu scrie că e cartea cea mai neizbutită a lui Cimpoi. „Focul sacru” e și ultima culegere de articole critice scrise pe marginea procesului literar basarabean în derulare. Următorul volum, „Cicatricea lui Ulysse”, urcă deja ștacheta, atestă cu totul alte preocupări literare, acestea fiind marile culmi ale literaturii universale Byron, Dostoievski, Tolstoi, Márquez etc. În continuare vine monografia despre Eminescu „Narcis și Hyperion”.

Aceasta nu înseamnă că aparițiile literare curente nu-l interesează. El scrie mai departe recenzii sau articole de sinteză, pe care le publică în presa periodică, unde – deloc întâmplător! – au și rămas să zacă, fără a mai reveni asupra lor după adoptarea alfabetului latin pentru a le republica. Regăsim în aceste „scrisuri” fulgerări de gânduri, observații sclipitoare, păreri interesante și originale, nuanțări subtile, dar și o indolență, dincolo de care e greu să ghicești ce este mai mult: o sațietate de „literatura moldovenească” ori un fel de a scăpa de problemele existenței prin retragerea într-o comodă indiferență. Se pare că și una, și alta. După 1990 sațietatea sa de „literatura moldovenească” este rezolvată, în „O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia”, rapsodic, prin ajustarea și îngrămădirea într-un text unic de formule concise, aforistice, ce surprind și definesc opere și autori despre care anterior a scris zeci de pagini, iar indiferența criticului se vădește în maniera industriosoasă de a prefața și a scrie, cu o plictisită îngăduință, despre oricine. Parcă am avea de-a face cu un Aristarc metamorfozat într-un Hyperion care, în fața veșnicei idile a cătălinilor din literatura basarabeană, moare de urât.